

PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS KOMPETENCES CENTRU ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

Development of the Centers of Vocational Education in Latvia

Kaspars Kiris
Latvijas Universitāte

Abstract. *The purpose of this study was to find impact factors and results of structural reforms of vocational education in Latvia. The objective was to find that during 4 years period reforms started as planned, but did not continued planned way. It may impact vocational education of Latvia in future. This study used analysis of 12 documents impacting reforms. One of basic results is creating Centers of Competence of vocational education. Findings are focused on creating factors and results of these centers. Author shows purposes and criterias of reforms, development on time axis, and results and impact factors of creation of the Centers of Vocational Education, gives suggestions for further reforms.*

Keywords: *vocational education, center of competence, structural reforms*

Ievads

Introduction

Šodienas pasaulē notikumu gaita bieži ir nelineāra. Virzība var būt tendencioza, taču notikumu gaitai ir raksturīgi pacēlumi un kritumi. Papildus ietekmi rada arī globālā sabiedrība un notikumi, kas svārstības kādā reģionā pārnes arī uz citu reģionu, kā arī rada inerces efektu, ja svārstības ir sākušās. Latviju ietekmēja 2008. gada pasaules banku finanšu krīze. Krīzes liek valdībām un tautām apstāties un pārvērtēt savas iespējas un spējas. Apsvērt izdevumus un ienākumus. Jāplāno savu turpmāko eksistenci tā, lai nākamo krīzi varētu sagaidīt sagatavoti un pārdzīvotu ar mazāku satricinājumu. Latvijā šāda pieeja resursu plānošanai atklājās tikai tad, kad bija sākušās finanšu grūtības. Izeja krīzes periodā tika atrasta samazinot izdevumus un saņemot ārējo aizdevumu no Starptautiskā valūtas fonda (SVF). SVF līdzekļu aizdevumam izvirzīja vairākas prasības:

- valsts iestāžu strukturālās reformas,
- izglītības iestāžu reformas (Profesionālās izglītības iestāžu tīkla, 2009), jo to lielākā daļa ir valsts īpašumā.

Pašvaldības ar saviem īpašumiem – izglītības iestādēm rīkojās saimnieciski – optimizēja mācību iestāžu tīklu, nodrošinot skolēniem iespējas iegūt izglītību tuvāk esošajā rentablajā mācību iestādē.

Profesionālās izglītības iestādes bija tiešā ministriju pakļautībā un īpašumā. Lielākā daļa Profesionālās izglītības iestāžu (PII) bija pakļautas Izglītības un zinātnes ministrijai (IZM). Pētījuma subjekts ir IZM kā reformu īstenotāja Latvijas vidējā profesionālajā izglītībā, skarot arī tālākizglītību, mūžizglītību un arī citus profesionālās izglītības līmeņus.

Pētījuma mērķis bija analizēt teorētiskās nostādnes un Latvijas pieredzi

profesionālās izglītības strukturālo reformu veikšanā, izmantojot Profesionālās Izglītības Kompetences Centru (PIKC) veidošanu. Kā pētījuma metode tika izmantota dokumentu analīze, bet pētījuma bāze bija 12 dokumenti.

Pētījumam tika izvirzīti šādi uzdevumi:

a) noskaidrot PIKC:

- izveidošanas iemeslus;
- izveidošanas pamatnostādnes un kritērijus;
- izmaiņas kritērijos laika griezumā;
- izveides rezultātus;

b) sniegt rekomendācijas turpmākai profesionālās izglītības attīstībai.

Reformu pamatojums *Substantiation of reforms*

Profesionālajā izglītībā mācību kvalitāti nosaka ne tikai centralizēto eksāmenu rezultāti. Profesionalitāti parāda vērtējums kvalifikācijas eksāmenos, kas katrā iestādē un profesijā var būt veidojies citādi. Kvalifikācijas eksāmenu rezultāti neparāda problēmas profesionālajā izglītībā. Lai noskaidrotu PII stāvokli, IZM līdz 2010. gadam veikusi plānošanas dokumentu analīzi, kuras rezultātā identificētas sekojošas problēmas:

1. Vietu skaits PII pārsniedz audzēkņu skaitu.
2. Blakus vai tuvumā esošās PII iestādēs tiek īstenotas vienādas izglītības programmas. Nepieciešama izglītības programmu konsolidācija.
3. Nevienmērīgs profesionālās izglītības programmu pārklājums. Piemēram, Kurzemē un Zemgalē, kur ir pārtikas uzņēmumi, netiek īstenotas atbilstošas profesionālās izglītības programmas.
4. PII infrastruktūra un materiālā bāze ir novecojusi, vairākums ēku ir celtas pagājušā gadsimta 60.–70. gados, nav renovētas un neatbilst mūsdienu prasībām.
5. Nepietiekama pašvaldību, plānošanas reģionu un darba devēju līdzdalība un atbildība profesionālās izglītības pieejamības nodrošināšanā.
6. Nepietiekami racionāla finanšu līdzekļu izmantošana PII materiāli tehniskās bāzes veidošanā.
7. Nav izveidota finansēšanas sistēma, kas nodrošinātu vienotu finansēšanas principu „nauda seko skolēnam” visām izglītības iestādēm (Profesionālās izglītības iestāžu tīkla, 2009)

Par reformu mērķi noteikt: “nodrošināt turpmāku profesionālās izglītības sistēmas strukturālo reformu īstenošanu, optimizējot profesionālās izglītības iestāžu skaitu un izvietojumu reģionos un veicot profesionālās izglītības iestāžu diferenciaciju, lai izveidotu modernu, mūsdienu prasībām atbilstošu profesionālās izglītības materiāli tehnisko nodrošinājumu, sekmētu visa veida

resursu efektīvāku izmantošanu un paaugstinātu profesionālās izglītības kvalitāti un pieejamību.” (Informatīvais ziņojums par reformu norisi profesionālajā izglītībā, 2011)

Kompetences centra nozīme *Meaning of Center of Competence*

Vārdu salikums “Kompetences centrs” nozīmē vienas kompetences centru. Šāda jaunveidojuma būtību skaidro Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra. “Kompetences centri ir veidoti ar mērķi apvienot noteiktas nozares uz inovācijām orientētus uzņēmumus un zinātniskās institūcijas, lai tie sadarbotos rūpniecisko pētījumu, jaunu produktu un tehnoloģiju attīstības projektu īstenošanā, tādējādi veicinot uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanu” (Valsts atbalsta programma „Kompetences centri”).

Tātad Kompetences centram profesionālās izglītības noteiktā nozarē jāapvieno darba devēji, pedagoģiskais personāls, augstākās izglītības iestādes un materiāltehniskā bāze, lai sekmētu attiecīgās tautsaimniecības nozares attīstību, uzlabojot izglītības kvalitāti.

2010. gada 30. novembrī tika publiskots IZM plāns par PIKC: “Saskaņā ar grozījumiem Profesionālās izglītības likumā, profesionālās izglītības kompetences centrs būs profesionālās izglītības iestāde, kura īsteno profesionālās vidējās izglītības programmas, kas dod iespēju iegūt trešo profesionālās kvalifikācijas līmeni. Kompetences centrs pildīs reģionālā vai nozares metodiskā centra, pedagogu tālākizglītības centra un ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanas funkcijas.

Grozījumi paredz profesionālās izglītības kompetences centriem piešķirt papildu valsts budžeta finansējumu reģionālā vai nozares metodiskā centra, pedagogu tālākizglītības centra un ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanas funkciju veikšanai.” (Ar grozījumiem Profesionālās izglītības likumā, 2010)

Centra tālākizglītības un mūžizglītības funkcija ir aktuāla, balstoties uz ziņojumu par tālākizglītības kritisko stāvokli Latvijā 2011. gadā (Analysis and overview, 2012).

PIKC viena no svarīgākajām funkcijām: “nepieciešamā materiālā bāze profesionālās kvalifikācijas ieguvei visās attiecīgajās nozares pamatprofesijās un kuras uzdevums ir sniegt nepieciešamo metodisko atbalstu attiecīgās nozares profesiju apgūšanai citām profesionālās izglītības iestādēm. Pārējās skolas, kas neatbilstu PIKC prasībām tiktu klasificētas kā PII ar specializāciju, PII pamatiemaņu apgūšanai, integrētas izglītības iestādes vai PII filiāles.” (Profesionālās izglītības iestāžu tīkla, 2009)

Dokumentā par PII tīkla attīstību norādīts, ka reformu rezultātā no 59 IZM pakļautībā esošajām PII 2009. gadā līdz 2015. gadam paliks 30 iestādes, no kurām 14 būs PIKC, un vēl 10 pašvaldību integrētās iestādes. Tātad kopumā

plānots slēgt 20 PII.

“Lai veiktu nozares attīstības prognozēšanu, izglītības un darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma atbilstības pētīšanu un nodrošināšanu, Eiropas Sociālā fonda projektā „Nozaru kvalifikācijas sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana”, vienošanās Nr.2010/0274/1DP/1.2.1.1.1/10/IPIA/VIAA/001 ir izveidotas un kopš 2011. gada aktīvi darbojas 12 nozaru ekspertu padomes (NEP).

NEP izveidotas šādās tautsaimniecības nozarēs:

1. Tūrisms, skaistumkopšana;
2. Ķīmiskās rūpniecības nozare un tās saskarnozares - ķīmija, farmācija, biotehnoloģija, vide;
3. Metālapstrāde, mašīnbūve un mašīnzinības;
4. Tekstilizstrādājumu, apģērbu, ādas un ādas izstrādājumu ražošana;
5. Kokrūpniecība (mežsaimniecība, kokapstrāde);
6. Būvniecība;
7. Enerģētika;
8. Pārtikas rūpniecība un lauksaimniecība;
9. Uzņēmējdarbība, finanses, grāmatvedība, administrēšana (vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība un komerczinības);
10. Elektronisko un optisko iekārtu ražošana, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas;
11. Poligrāfija un izdevējdarbība, papīra un papīra izstrādājumu ražošana un datordizains;
12. Transports un loģistika.” (Nozaru ekspertu padomes)

PIKC ieviešana *Introduction of Centers of Competence*

Lai veidotu PIKC, 2011. gada februārī tika izsludināti MK noteikumi, kur pirmie pamatkritēriji PIKC statusa iegūšanai ir iestādei

- “kura īsteno ne mazāk kā desmit dažādu veidu akreditētu profesionālās izglītības programmu ne mazāk kā piecās atšķirīgās profesionālās vidējās izglītības programmu grupās;
- kurā profesionālo vidējo izglītību iegūst:
  - a) ne mazāk par 700 audzēkņiem – Rīgā;
  - b) ne mazāk par 500 audzēkņiem – citā administratīvajā teritorijā”
(Profesionālās izglītības kompetences centra, 2011)

Izvirzītais nosacījums par piecām atšķirīgām programmu grupām bija pretrunā ar visām pamatnostādņēm un iestrādņēm. Nosacījums rosināja apvienoties nevis viena virziena skolām, lai veicinātu stipra jomas centra attīstību, bet tieši pretēji – pēc iespējas atšķirīgu jomu skolas. Nosacījums arī veicināja skolas atvērt jaunas mācību programmas, kas nav aprobētas. Jaunatvērto programmu resursi bija iepriekš vēsturiski deleģēti citām skolām:

- personāls,
- materiāli tehniskā bāze,
- kontakti ar darba devējiem u.c.

Likumā paredzēto kritēriju izpildes rezultātā skola, kas bija PIKC vienā jomā, automātiski kļuva arī par PIKC vēl citās vismaz četrās jomās, kuru apguve iespējams bija tikko izveidota vai pievienota no citas skolas, apejot jomas profesionāļus.

Izvirzot dažādus kritērijus audzēkņu skaitam, tika veicināta skolu nehomogenitāte, kas varētu traucēt to skolu attīstību, kuras neatrodas Rīgā. Paralēli IZM ieviesa “nauda seko skolēnam” principu (Kārtība, kādā aprēķina un sadala, 2009). Princips balstīts uz lielāku finansējumu mācību iestādēm ar lielāku skolēnu skaitu. Likumā nebija informācijas par citu ministriju pakļautībā esošajām skolām, tātad noteikumi bija saistoši visām PII. Māksla un dizains kā nozare nekur netika minēti, pamatojot, ka tās ir starpnozaru jomas.

Atbilstoši minētajiem kritērijiem PIKC statusu ieguva 6 skolas. (Six new vocational education competence centres opened, 2011)

2013. gada martā PIKC likums tika izdots jaunā redakcijā, izmainot punktu par desmit dzīdām programmām piecās dažādās jomās. Jaunā prasība bija mācību iestādei būt par PIKC vismaz divās jomās ar vismaz 100 audzēkņiem katrā (izņēmums Kultūras ministrijas pakļautības skolas – vienā jomā). Ar jaunajām izmaiņām spēkā stājās prasība par palielinātu Rīgas skolu audzēkņu kvotu līdz 800 audzēkņiem. Būtiskākās izmaiņas skāra Kultūras ministrijas pakļautības skolas. Kultūras ministrijas pakļautības skolās audzēkņu kvota bija noteikta Rīgā 300, bet ārpus Rīgas 200 audzēkņu. (Profesionālās izglītības kompetences centra, 2013)

Izmaiņu rezultātā nevienlīdzība dažādas pakļautības skolās tika palielināta. Skolas, kas jau bija ieguvušas PIKC statusu pēc 2011. gada kritērijiem, statusu saglabāja – tātad tās bija PIKC vismaz piecās neradniecīgās jomās. Kompetences centru skaits nebija mainījies. Trīs gadu laikā bija izdevies nodibināt 6 centrus. Līdz plānotajam reformu noslēgumam bija palikuši vēl 1,5 gadi, kas reformas varētu sasteigt. Steiga var radīt kļūdas vai nepārdomātus lēmumus. Šāda darbība varētu būt pretrunā ar ESF projekta par "Sākotnējās profesionālās izglītības pievilcības veicināšanu" mērķiem. (Education and Training for a smart, 2011)

IZM likumu un plānu paketes neparedzēja mehānismu tautsaimniecības vajadzību kontrolei. Ekonomikas ministrija ir izveidojusi stratēģisko plānu, kurā definētas darbaspēka prasības vidējā termiņā: (Projekta „Darba tirgus pieprasījuma, 2013) Skolas arī optimizētā stadijā joprojām bija brīvas konkurences apstākļos. PII veidoja programmas, kas neatbilst to kompetences statusam, līdz ar to bija atsevišķas jomas, kurās radās pārprodukcija, jo bija liels potenciālo reflektantu pieprasījums. Daudzfunkcionāli centri apzīmējami par “Kompetenču centriem”, ja tie visās pārstāvētajās jomās būtu kompetenti.

Atbilstoši sākotnējiem reformu plāniem un pamatnostādņēm, šīs skolas būtu traktējamas kā “integrētas izglītības iestādes, kurās tiek īstenotas dažādas vispārīzglītojošās un profesionālās izglītības programmas, kā arī pieaugušo apmācība un tālākizglītība.” (Profesionālās izglītības kompetences centra, 2013)

Pastāv risks skolu formālai apvienošanai visas valsts teritorijā, lai varētu kandidēt PIKC statusam.

Secinājumi un ieteikumi *Conclusions and suggestions*

- Ir izpētīta likumu un stratēģiju dokumentu bāze 12 vienību apjomā saistībā ar Profesionālās izglītības kompetences centru veidošanu un Profesionālās izglītības iestāžu tīkla attīstības stratēģiju kopumā.
- Profesionālā izglītība Latvijā bija jāreorganizē, jo tās struktūra un materiālā bāze bija novecojusi par aptuveni 40-50 gadiem.
- Laika posmā no 2011.-2013. gadam PIKC attīstība notikusi 2 posmos: pirms un pēc pirmo 6 PIKC statusu piešķiršanas. 1. posmā tika izstrādāti MK noteikumi, neatbilstoši plānotajām reformām. 2. posmā, pēc diviem gadiem kļūda tika labota, taču sekas netika labotas. Pārlicēti daudzie Kompetences centra statusi vienai iestādei saglabājās, jo nav tiesiska pamatojuma. Tiesiskā bāze statusu pārskatīšanai netika radīta.
- PII strukturālā reforma bija plānota atbilstoši valsts budžeta konsolidācijas un līdzekļu efektīvas izlietošanas principiem.
- Netika ievērots vienlīdzības princips starp dažādu ministriju pakļautībā esošu PII, kas īsteno vienas un tās pašas programmas.
- Nebija vienotas valsts politikas pār apgūstamajām profesijām un audzēkņu skaitu, kas tās apgūst.
- nebija vienotas kvalifikācijas kontroles sistēmas.

Ieteikumi:

- Izstrādāt jaunus, 2009. gadā plānotajām reformām atbilstošus MK noteikumus, kas paredz vienu kompetences centra statusu vienā tautsaimniecības nozarē vienai mācību iestādei. Veicināt, ka PIKC tiek apvienots ar savas nozares skolām, vai nozares skolas tiek veidotas kā skolas ar specializāciju. Nozares skolām cieši jāsadarbojas ar savas jomas PIKC, kurš nodrošina kvalitātes kontroli, eksamināciju, kā arī dažādus kvalifikācijas celšanas pasākumus visos līmeņos.
- Pieļaut citu jomu profesiju apgūšanu PIKC, bet tikai saskaņojot ar attiecīgās jomas NEP un PIKC.
- Deleģēt vienam lielākajam īpašniekam – IZM pārņemt visas PII. Ja par PII īpašnieku kļūst pašvaldība, tad iestādes uzturēšanai un attīstībai būtu jānodrošina papildus dotācijas.
- Veidot programmu kvotas.
- Pārdalīt programmas par labu PIKC un to mācību vietām.

Summary

In 2009 the Global banking crisis impacted economy of Latvia. So government decided decrease expenditures through structural reforms. It was planned to reform system of vocational education with new modern approach to the status of school – the Center of Competence, that should be Center of technologies, innovation, lifelong learning, staff education in one sector of one set field of economics. There were 14 centers planned. Other schools must be as ordinary teaching schools or a part of centers. By the reforms 20 of 59 vocational schools should be closed as ineffective.

In 2011 law of Centers of Competence was created with mistake of expected results, 6 Centers of Competences passed qualification, but they were created as Centers of at least 5 Competences, competing out other smaller but stronger schools of their one set field of economics.

In 2013 law was changed to give more chances to create other Centers, but it did not impact previously established centers, and produces much more disbalance between schools in Riga and other country, and several schools teaching one profession but owned by different owners of government.

Author of this study gives suggestions to Ministry of Education and Science to correct mistake of reforms:

- Create law of Centers of competence using starting guidelines of year 2009. In these guidelines Center of Competence is one school in one set field of economics.
- Let other schools to teach other professions, applying this process by Center of Competence and board of experts of that field.
- Change government owners of schools to Ministry of Education and Science or local governments with subsidies from government.
- Quotas of learning programmes should be introduced.
- Learning programmes should be preferenced to Centers of Competence at first.

Literatūra References

1. Analysis and overview of NQF developments in European countries. (2012). Retrieved from <http://www.cedefop.europa.eu/EN/publications/21311.aspx>
2. Ar grozījumiem Profesionālās izglītības likumā noteiks profesionālās izglītības kompetences centra statusu. (2010). Retrieved from <http://izm.izm.gov.lv/aktualitates/informacija-medijiem/6087.html>
3. Education and Training for a smart, sustainable and inclusive Europe. Analysis of the implementation of the strategic framework for European cooperation in education and training (ET2020) - Country analysis. (2011). Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2011:1608:FIN:EN:PDF>
4. Informatīvais ziņojums par reformu norisi profesionālajā izglītībā (2011). Retrieved from http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/info_zinojumi/IZMzino_110711_IZ.1734.pdf
5. Kārtība, kādā aprēķina un sadala valsts budžeta mērķdotāciju pašvaldību vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestāžu pedagogu darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām. (2009). Retrieved from <http://likumi.lv/doc.php?id=195579>
6. Nozaru ekspertu padomes. (n.d.). Retrieved from <http://www.nozaruekspertu.padomes.lv/nozaru-ekspertu-padomes>
7. Profesionālās izglītības kompetences centra statusa piešķiršanas un anulēšanas kārtība.

- (2011). Retrieved from <http://likumi.lv/doc.php?id=226688>
8. Profesionālās izglītības kompetences centra statusa piešķiršanas un anulēšanas kārtība. (2013). Retrieved from <http://likumi.lv/doc.php?id=255589>
  9. Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.–2015.gadam. (2009). Retrieved from <http://likumi.lv/doc.php?id=203373>
  10. Projekta „Darba tirgus pieprasījuma vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas attīstība” aktivitātes „Aptaujas darba tirgus jomā” Gala ziņojums. (2013). Retrieved from http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/darba_tirgus/EMZino_21062013.pdf
  11. Six new vocational education competence centres opened. (2011). Retrieved from <http://www.refernet.lv/?p=447&lang=en>
  12. Valsts atbalsta programma „Kompetences centri”.(n.d.). Retrieved from [http://www.em.gov.lv/images/modules/items/LIAA\(1\).pdf](http://www.em.gov.lv/images/modules/items/LIAA(1).pdf)

Mg edu **Kaspars Kiris**

Latvijas Universitāte, Pedagoģijas, psiholoģijas un
mākslas fakultāte
Jūrmalas gatve 74/76, Rīga
E-pasts: kiris@inbox.lv